

Kap 33 : Opinioner & diskurser

*Det finns tre slags lögn; lögn,
förbannad lögn och statistik.*
Benjamin Disraeli (1804-1881)

A. OPINIONER

Statsskicket (republik eller monarki)

Det har gått att hitta 56 opinionsundersökningar om statsskicket genomförda av 12 olika testhus (bilaga 1: figur 1). Frågorna har varit någon variant av "Är du för eller emot arvsmonarkin?" alternativt "Vill du ersätta arvsmonarkin med en vald president?" Stödet för arvsmonarkin har 1943-2016 legat i intervallet 57-85 procent (reservation för olika mätmetoder). Det finns en robust trend över tid (10-års-medelvärden) så att stödet ökade från 65 procent 1960 till cirka 75 procent Carl Gustafs 50-årsdag 1996 för att fram till 2010 åter sjunka tillbaka till 65 procent.

Det finns demografiska och regionala skillnader i statistiken. För perioden 2003-2012 gäller: Kvinnor, svenska medborgare och äldre personer är positivare till monarkin än män, invandrare och yngre. Landsbygden är positivare än städerna. De södra delarna av landet är positivare än de norra delarna. De med låg utbildning är positivare än de med hög utbildning. Företagare är positivare än andra yrkesgrupper. Kristdemokrater & moderater är positivare än vänster- och miljöpartister. Sverigedemokrater, Socialdemokrater, Centerpartister & liberaler är splittrade. Riksdagen är mera polariserad än befolkningen.¹ Liksom förr i tiden samvarierar stödet för monarkin med stödet för etablissemangen i övrigt: kyrkan, bankerna, storföretagen, försvaret & domstolarna.²

2005 gjorde den norske monarki-kännaren Carl-Erik Grimstad en undersökning som visade att det var 15 procent fler monarkister i Sverige än i Norge men att anhängarna i båda länderna hade samma sociala bakgrund. Det som främst skiljde monarkister från republikaner var att de senare kunde kategoriseras som "postmoderna materialister". Begreppet är inte helt solklart men förefaller innebära en mera krass, jordnära syn på tillvaron. Monarkisterna skulle då hylla en mera estetisk, idealistisk filosofi. Att liera sig med näringslivet är kanske inte en så bra idé för Carl Gustaf när allt kommer omkring.³

Det har antagits att efterkrigsgenerationen, uppvuxen i ett mera demokratiskt samhällsklimat, "68-orna", skulle föredra ett republikanskt statsskick, men opinionsförändringarna har i det långa tidsperspektivet varit obetydliga. År 1973 trodde 64 procent av ungdomar 18-29 år att Sverige fortfarande skulle vara en monarki år 1983. År 1983 trodde 90 procent av ungdomar 18-29 år att Sverige fortfarande skulle vara en monarki år 2000 och så är det.⁴

*

Förtroendet (kungahuset som helhet)

Stödet för statsskicket är i någon mån beroende av förtroendet för kungahuset (speciellt då förtroendet för regenten). Det har gått att sammanställa två serier opinionsundersökningar om förtroendet för kungahuset. Serie 1: 30 opinionsundersökningar 1981-2019 av sju olika testhus (bilaga 1: figur 2). Serie 2: 22 årliga opinionsundersökningar 1995-2016 av SOM-institutet

¹ Nilsson 2013.

² Holmberg & Weibull 2013a: ss. 95-97.

³ Grimstad 2006.

⁴ Dagens Industri, 1984-01-05.

(bilaga 1: figur 3).

- Serie 1: Förtroendet för kungahuset (mätt som procent positiva) har 1981-2018 legat i intervallet 30-69 procent (reservation för olika mätmetoder). Det finns en robust trend över tid (10-års-medelvärden) så att förtroendet ökade från 40 procent 1980 till 70 procent Carl Gustafs 50-årsdag 1996 för att fram till 2011 sjunka tillbaka till c. 35 procent. Efter 2013 finns åter en ökning.
- Serie 2: Förtroendet för kungahuset (mätt som ett balansmått = procent positiva minus procent negativa) har 1995-2016 legat i intervallet 2-46 procent. Det finns en långvarig nedåtgående trend så att förtroendebalansen från ett maximum på 46 procent åren 1995-1998, 2013 hade sjunkit till 2 procent. Efter 2013 finns en ökning.

SOM-institutets mätserie är tillräckligt detaljrik för att det skall gå att följa förändringarna år för år. De största förändringarna orsakades av Brunei-debatten (-19), tsunami-talet (+10), kronprinsessans bröllop (+7) & skandalboken "Den motvillige monarken" (-15). Det fanns en liknande men svagare effekt av prinsessan Estelles dop. Veckan efter dopet 2012 ansåg 18 procent av de tillfrågade att deras förtroende för kungahuset hade ökat och åtta procent att det hade minskat.⁵ SOM-institutets balansmått det året steg dock bara från 4 till 5 vilket ligger inom felmarginalen.

Förtroendesiffrorna brukar diskuteras i termer av mediehantering. Det finns en holländsk undersökning. Slutsatsen av den tycks vara att om man omedelbart erkänner sin skuld kommer man lindrigare undan. Kungahuset skall aldrig anse sig ha rätten på sin sida.⁶

*

Populariteten (enskilda personer)

Det finns en lång tidsserie 1984-2011 om Sveriges populäraste man och kvinna (bilaga 1: figur 4). Carl Gustafs popularitet var som störst omkring 50-årsdagen 1996. Silvia var hela tiden populär. Kronprinsessan Victoria blev populär först 2002. Den inbördes rangordningen är att Victoria nu är populärast, därefter hennes mor & far. Den troligaste orsaken till Carl Gustafs sviktande popularitet är att han numera undviker personliga intervjuer. Han blir allt mer anonym. Uppenbarligen har han glömt fundamenta: Att relationen mellan en monark och hans folk är personlig och att det krävs arbete och en portion generositet för att vidmakthålla relationen.

*

Spinnsidan

Under 1900-talet ökade intresset för Sveriges drottningar, deras person & vad de egentligen utträttat för sina apanage. Det fanns en kritik att detta innebar att flytta fokus från kungligheter till deras kärleksliv som var av underordnad betydelse. Det finns en svensk mediekritisk uppsats i ämnet (Fransson 2012). Uppsatsen verkar ha tagit avstamp i en motsvarande engelska debatt om betydelsen av Henrik VIII:s många hustrur, där den manliga sidan (historikern David Starkey) ansåg att om detta fick fortsätta riskerade den engelska historien att förvandlas till en feministisk såpopera.

Intresset för en sådan feministisk såpopera har dock varit stort, och har tolkats som ett stöd för monarkin. Det finns en del svensk statistik om saken. 1995-2016 ville fler kvinnor än män behålla

⁵ Karin Sörbring m fl. Estelles dop - en vattendelare. Expressen, 2012-05-27, s. 24.

⁶ Hensels 2016.

monarkin, vilket har tolkats som: (1) En effekt av kvinnors – särskilt arbetarkvinnors – sämre utbildning, så att de gör sig fler fantasier om kungahuset. (2) En feministisk monarkism (=en vilja att oavsett deras position i samhället ta kvinnor i försvar eller åtminstone inte ignorera dem). (3) En konsekvens av hur kungahusets kvinnor framställs i veckopressen – en blandning av familjevården, lidandemystik & romantik. (4) En specifikt kvinnlig nyfikenhet, sensationslystnad & vilja att drömma sig bort från verkligheten.

*

Sammanfattning

Alla tillgängliga uppgifter stöder att förtroendet (=populariteten) för monarkin, kungahuset & dess medlemmar cirka 1996 nådde ett maximum för att sedan avta. Det finns ingen analys av orsaken, men eftersom det sammanfaller med att journalistkåren blir alltmer fientligt inställd (bilaga 1: figur 3) bör nog förklaringen sökas där – möjligen i det faktum att riksmarskalksämberet 1996 fick gehör av regeringsrätten för sin tolkning att hovstaterna var underordnad kungen, inte regeringen, varför offentlighetsprincipen inte gällde kungahuset. Kungafamiljen & dess sympatisörer har också (liksom tidigare Karl XIV Johan) bedrivit vendetter mot misshagliga tidningar, journalister, konstnärer & forskare och t o m varit inblandade i fysiska handgemäng. Det har straffat sig.

Den alternativa förklaringen är att olika årskullar har socialiserats in i olika synsätt, men att detta inte märks i statistiken förrän de äldre årskullarna avlidit. Kungahusets popularitet 1996 skulle då vara en kombinerad effekt av Gustaf V:s popularitet mellankrigstiden & bröllopet 1976. Medieeffekten av bröllopet blev extra stark genom att det hade föregåtts av ett flera år långt mediedrev om Carl Gustafs uppvaktning av sin blivande hustru.

* * *

B. DISKURSER

*Det, som är sanning i Berlin och Jena,
är bara dåligt skämt i Heidelberg.*
Gustaf Fröding (1860-1911)

Opinioner som är baserade på fakta kan förändras med nya fakta. Diskurser som är baserade på "berättelser", "föreställningar" eller "värderingar" kan även de förändras genom att dö bort eller ersättas med alternativa "berättelser", "föreställningar" eller "värderingar". Begreppet är svårt att operationalisera. I kapitel 29 tolkas den monarkiska diskursen som föreställningar om "monarkins rätta natur". Republikaner hänvisar till ett "monarkiskt kulturklimat". Förekomsten av en diskurs innebär hur som helst att monarkin debatteras. Ju intensivare debatt desto mera detaljerad diskurs. Den tydligaste effekten av den republikanska agitationen har varit att det finns opinionsstudier om republikalternativet, som kan sägas utgöra en egen diskurs. När det går bra för monarkin brukar dock inte statistiken publiceras, vilket framstår som en tanke. Hälsan tiger still.

Eftersom diskurser är kulturfenomen borde forskningen ske inom det området. Men eftersom begreppet diskurs är så löst i konturerna är även ämnestillhörigheten lös i konturerna. Med dessa reservationer påstår jag att forskningen på diskurser sker inom områdena kultur- & mediastudier. Dessa redovisas nedan & i bilaga 3 "Psykoanalytisk & retorisk statsvetenskap" (där forskarna försöker leda i bevis att både republikaner & monarkister lever i en fantasivärld).

*

Kulturstudier

2009 publicerade tidskriften *Kulturella perspektiv* ett temanummer om kungahuset. Numret inleddes med ett förord om den bristande monarkiforskningen. Artiklarna spretar i sina försök att definiera ämnet. De sammanfattas i förordet som:

”Samtliga bidrag i det här numret av *Kulturella Perspektiv* analyserar representationer i bemärkelsen sekundäråtergivning av kungligheter. Det enda undantaget är Mattias Frihammar som bygger sin text även på egna observationer och intervjuer. Att studera representationer innebär att analyserna kommer att handla om hur olika samhällsinstanter – tidningar, teater, konst, internet, TV – presenterar information om kungahuset. Utgångspunkten är att sådana representationer har betydelse för vad kungahuset och de kungliga uppfattas vara, ja i någon mening vad de är och vilka betydelser de därmed reproducerar eller förändrar. Det spelar i den bemärkelsen mindre roll ifall det råder diskrepans mellan representationerna och de kungligas egna självförståelser.”⁷

Frihammars artikel ”Vanlighet som väcker begär”⁸ handlar om hur omgivningen i enlighet med Hegels herre-slav resonemang (se kapitel 5) är medagerande när det gäller att framhäva kungahusets särställning & när särställningen väl etablerats blir den självgående. ”Kungen som person behöver [i normalfallet] egentligen inte agera med så stora åthävor, konstaterar Mattias Frihammar, precis som i teaterns värld är det de medagerande som gör honom trovärdig.”⁹

*

Mediestudier

Carl Gustafs minnestal vid Tsunami-katastrofen 2004 blev mycket uppmärksammat. Det finns en rapport från Krisberedskapsmyndigheten (Andersson m fl. 2005) om massmediebevakningen. Siffrorna sammanfattades som ett balansmått av procent positiva minus procent negativa inslag. I tidningarna fick Carl Gustaf +34, i radio & TV -50. Motsvarande siffror för regeringen var -81 och -95. Artiklarna redovisades också efter innehåll: Carl Gustafs kompetens -20, engagemang +71, ansvar +33, handlingskraft -60.

I samband med Markovic-affären (Harrison & Ahokas 2012) sammanfattade historikern Dick Harrison Carl Gustafs situation i tre punkter:

- Förändringen av monarkins status i riktningen mot en symbolisk och moralisk överhöghet.
- Den politiska utvecklingen som resulterade i Torekovkompromissen.
- Den eskalerande medialiseringen av samhället.

”Det konkreta resultatet av de tre ovannämnda processerna är en ny typ av kunglig offentlighet, som kan liknas vid ett tveeggat svärd. Å ena sidan har den svenske kungen aldrig haft så stort informellt inflytande över svenska folket som idag. Å andra sidan har han aldrig varit lika sårbar. Den nya offentligheten skapar både optimala förutsättningar för att nå ut till folket och större risker för att drabbas av attacker.”¹⁰

Harrisons farhågor förefaller dock överdrivna. Hovet har f n ett massivt informationsövertag: 60 procent av artiklarna i Dagens Nyheter, Svenska Dagbladet, Expressen & Aftonbladet under tre

⁷ Arvidsson m fl. För Sverige I tiden? *Kulturella perspektiv*, 2009:2, s. 7.

⁸ Mattias Frihammar. Vanlighet som väcker begär. *Kulturella perspektiv*, 2009:2, s. 15-19.

⁹ Caroline Lagercrantz. Taffeltäckare, marskalk och fatbursjungfru. *Populär historia*, 2004:7.

¹⁰ Harrison & Ahokas 2012: ss. 151,153.

veckor åren 2010-2012 (n=353) var visserligen baserade på förstahandskällor (=opinionsbildare eller medborgare i allmänhet) – men dessa tillförde sällan någon ny information. 20 procent av artiklarna var baserade på hovkällor – det var därifrån den nya informationen kom. (Andersson & Rådne 2012.)

Ytterligare artiklar om kungahusets mediebild finns i Jönsson & Lundell (2009) och Ekedahl (2010). Gemensamt för dessa studier är ointresset för ”hur det verkligen var”. Fokus ligger på ”hur det uppfattas”.

*

Sammanfattning

Eftersom diskursen (sann eller falsk) är samhällets värderingar (i motsats till opinionen som mäter omfattningen eller effekten av diskursen) är den enligt Parsons punkt 4 i kapitel 21 – att ett samhälle alltid strävar efter att bevara sina värderingar – svår att ändra. Standardförsvaret är att ignorera motsidans argument. Republikaner & monarkister har sedan 1950-talet varit nergrävda i sina respektive skyttegravar & det finns inget slut i sikte. Blidh (2009) har gått igenom båda sidornas argument. Han sammanfattar:

”De vanligast förekommande och därmed viktigaste argumenten är samtliga sådana som hamnar i de ”förväntade” kategorierna (konsekvensetik [=statsnytta] på den rojalistiska sidan och jämlikhet-/rättighetstänkande på den republikanska sidan).

Efter att ha gjort ovanstående analys drar jag slutsatsen att min undersökning har givit stöd åt den grundläggande tesen. Rojalistiska och republikanska argument utgår från olika grundsyner. Rojalisters stöd för monarkin baseras på förväntade positiva konsekvenser av densamma. Republikaners motstånd mot monarkin beror på deras åsikt att den strider mot principer som har att göra med jämlikhet och rättigheter.

Häri ligger troligen en förklaring till att debatten är tämligen polariserad. Sidornas företrädare talar förbi varandra eftersom deras argument utgår från olika moraltraditioner. Det är svårt för till exempel en republikan att bemöta argumentet ”kungen ger bra PR för Sverige” eftersom han eller hon finner det helt ovidkommande. Republikanen har istället fokus på de principer som monarkin förment bryter mot.”¹¹

Vilket i denna boks terminologi beskrivs som två separata diskurser:

- Den politiska diskursen beskriver monarkins funktion, statsnytta & opinionsstöd i termer av makt, inflytande & popularitet.
- Den ideologiska diskursen beskriver monarkins funktion, statsnytta & opinionsstöd i termer av tradition, lojalitet & reciprok (=ömsesidig) legitimering: det politiska systemet legitimerar monarkin, som i sin tur legitimerar det politiska systemet.

Det är oklart vad opinionsundersökningarna mäter, men eftersom resultatet är ungefär lika oavsett hur man ställer frågan, skulle jag gissa på nöjd-missnöjd eller liknande. När personerna ombeds svara i klartext framstår deras kunskaper som så ytliga att de inte kan tillskrivas något värde.¹² Djupintervjuer där IP tvingas utveckla sina åsikter i detalj förefaller som en bättre metod om man vill komma åt själva verklighetsbilden.

¹¹ Blidh 2009: s. 25.

¹² Billig 1998; Frihammar 2010; Flashback (2019) ”Avskaffa monarkin”.

Referenser

- *Andersson, Freja & Rådne, Jessica. (2012.) Hovjournalistik på nyhetsplats – Hur kungahuset bevakas i Svenska Dagbladet, Dagens Nyheter, Aftonbladet och Expressen. (C-uppsats, vt.) Södertörns högskola: Institutionen för kommunikation, medier och it.
- *Andersson Odén, Tomas, Ghersetti, Marina & Wallin, Ulf. (2005.) Tsunamins genomslag – En studie av svenska mediers bevakning. (KBM:s temaserie nr 13.) Stockholm: Krisberedskapsmyndigheten.
- *Billig, Michael. (1992.) Talking of the Royal Family. London: Routledge. [Ny omarbetad upplaga 1998.]
- *Blidh, Daniel. (2009.) Monarkidebatten - En analys av de båda sidornas argument. (C-uppsats, vt.) Göteborgs universitet: Statsvetenskapliga institutionen.
- *Ekedahl, Nils. (red.) (2010.) En dynasti blir till: medier, myter och makt kring Karl XIV Johan och familjen Bernadotte. Stockholm: Norstedt.
- *Fransson, Simon. (2012.) Kungahuset i veckopressen. En studie av feminiseringen av kungahuset från 1950 till idag. Lunds universitet, Historiska institutionen, 2012-03-05.
- *Frihammar, Mattias. (2010). Ur svenska hjärtans djup : Reproduktion av samtida monarki. Stockholm: Carlsson förlag.
- *Grimstad, Carl-Erik. (2006.) Det svenska kungahuset ur norsk synvinkel. I: Ögren red. 2006: ss. 136-152.
- *Harrison, Dick & Ahokas Schein, Desirée. (2012.) Från en säker källa... Stockholm: ICA bokförlag.
- *Hensels, Maxime. (2016.) The Dutch Royal Family in the spotlight. A framing analysis of newspapers de Volkskrant and Trouw on the quest for transparency regarding the Royal Family. MaRBLE Research Papers | Edition 2016 | Volume III. <researchgate.net> (2019-01-01).
- *Holmberg, Lennart & Weibull, Sören. (2013a.) Föränderligt förtroende. I: Holmberg & Weibull red. 2013b: ss. 93-107.
- +Holmberg, Lennart & Weibull, Sören. (red.) (2013b.) Förtroendet för samhällets institutioner : Utvecklingen i Sverige 1986–2012. (SOM-institutets temaserie, 2013:1.) Göteborg: SOM-institutet.
- *Jönsson, Mats & Lundell, Patrik. (red.) (2009.) Media and Monarchy in Sweden. Göteborg: Nordicom.
- *Nilsson, Lennart. (2013.) Svenska folket, journalisterna, monarkin. I: Weibull m fl. red. 2013: ss. 155-174.
- +Weibull, Lennart, Oscarsson, Henrik & Bergström, Annika. (red.) (2013.) Vägskäl. (Årsbok, SOM-rapport nr 2013:59.) Göteborgs universitet: SOM-institutet.
- +Ögren, Mats. (red.) (2006.) För Sverige – Nuförtiden. En antologi om Carl XIV Gustaf. Bokförlaget DN.